

När folket reste sig i Herrljungabygden

av Carl Ryberg

Det är ett ganska egendomligt faktum, att svenskarnas uråldriga benägenhet att vid förefallande behov ta rätten i egna händer, och – där så ansetts behövt – rent av sätta sig i överhetens stad och ställe trots all utveckling och trots laglydnad för övrigt, synes ha fortfarit att ta sig i våra ögon märkliga uttryck mycket långt fram i tiden. Till och med en så jämförelsevis sen tid som 1830-talet har att från östra delen av Kullings härad uppvisa ett par ingalunda obetydliga exempel på detta.

Sedan långliga tider tillbaka hade befolkningen i Herrljungatrakten haft sin handel och köpenskap i den stora västkuststaden – de kringliggande städerna erbjöd helt visst ej, små och obetydliga som de var, tillräckliga förutsättningar för att dra till sig någon större rörelse. I Göteborg däremot skedde den huvudsakliga avsättningen av vad jordbruket i trakten på den tiden producerade: spannmål, smör, fläsk, kött, hudar och skinn samt ej att förglömma under dessa husbehovsbrännings dagar sprit, som med på försäljningsplatsen gratis tillgängligt vatten förvandlades till brännvin. Dessa artiklar omsattes dels i behövliga förnödenheter, framför allt sill och salt, dels i reda penningar.

På denna tid före järnvägarnas tillkomst måste hela denna handelsförbindelse, som säkerligen lände båda parter till ömsesidig båtnad, och som ofta grundlagt det välstånd, som rådde inom mången bondesläkt i trakten, givetvis förmedlas via landsvägen. Minst en gång i månaden brukade åtminstone traktens alla mera betydande bönder företa den omkring åtta mil långa resan och vi, sena tiders barn, har helt visst rätt svårt att sätta oss in i, vilken möda och besvärlighet för folk och dragare, som är förenade med dessa resor.

Men till alla av naturförhållandena betingade svårigheter och kalamiteter hade också tillkommit en annan inte mindre otrevlig, i det en del vilda element i trakten väster om Vårgårda sedan länge gjort denna trakt till en verklig fara. Visserligen sökte man skydda sig genom att sammansluta sig i små karavaner, men ändå förekom överfall och slagsmål titt och tätt, och länsmannen i orten, som för övrigt bodde ett par mil därifrån, hade ingenting kunnat göra för att stävja ofoget.

Till sist brast tålmodet hos Herrljungaborna, och efter åtskilliga förberedelser utgick en vacker sommardag påbudet om ett allmänt härnadståg mot våldsverkarna. Hela pastoratets vuxna manliga befolkning samlades ovanligt endräktigt och drog åstad med en fanjunkare från Fölene som generalissimus ridande i spetsen.

Den i närheten av Vårgårda nuvarande järnvägsstation flytande Sävån ansågs vara gränsen till fiendens domäner, och så snart den överskridits började skaran uppträda som en verklig straffexpedition. Den ena stugan efter den andra besöktes, och vem man träffade på – män, kvinnor och barn, oavsett om de haft någon del i de överfall, som föranlett det tragikomiska härnadståget eller inte – undfångades rikligen med prygel. Det gick här som så ofta i livet, även ”den rättfärdige såsom han den ogudaktiges gärningar gjort hade”. Emellertid spreds sig inom kort ryktet om det oväntade överfallet som en löpeld i trakten, och bygdens invånare skyndade att söka räddning genom flykten, varför hämnareskarans raseri på de flesta håll under hugg och slag i stället gick ut över de övergivna byggnadernas husgeråd och bohag.

Den sorglustiga expeditionens saga var emellertid ingalunda all, när härnadståget efter enligt egen mening välförrättat värv vände tillbaka och upplöstes. Dess epilog utspelades under mer än ett års tid vid häradsrätten, där bittra frukter av den lättvunna segern växte fram i form av tjuvtals domar till spöslitning, ”vatten och bröd” och ”fästning”. Anföraren miste sin tjänst, och för de många deltagarna följde mycket sorg och elände i den vunna framgångens spår.

Det tragiska exemplet kunde emellertid inte avskräcka samma trakts befolkning att några år senare delta i en liknande resning mot andra fiender, vilken dock denna gång kom att vända sig mot öster och avlöpte mycket lyckosammare än den förra.

En väldig tjuvliga, som hade sitt tillhåll i Hudeneskogarna, hade under flera år grasserat i orten och vålat invånarna mycket förlust och förtret. Tjuvarna hade i underjordiska kojor och gångar i skogen skaffat sig säkra gömställen för sitt rov och för en vanlig människa var det har när förenat med livsfara att ge som in på deras områden. Till sist, när tjuvligan gått så långt i sin fräckhet, att den stulit bort en hel levande oxen från själve kyrkoherden, tyckte man, att något måste göras för att få slut på ofoget. Också nu gick budskapet om ett allmänt uppbåd mot missdådarna, och det vittnar vackert om den hederliga befolkningens goda sammanhållning, att ingen kallad lär ha uteblivit. Skaran drog till sitt värv och lyckades inestänga hela ligan, som efter grundlig behandling med tjänliga medel förmåddes uppenbara sina gömställens hemliga skatter, varefter dessa medlemmar i triumf ledsagades till häradshäktet i Ljung.

Hur ordentligt den straffande skaran gjort sin sak kan man förstå därav, att när tjuvarna vid den följande rannsakningen började krångla och neka, domarens hotelse att "om de ej ville böja sig för lag och rätt, skulle han sända efter Herrljunga käpp" genast hade åsyftad effekt. De häktade dömdes till fleråriga fängelsestraff, ligan var krossad och trakten för alltid befriad från detta besvärliga plågoris.